ALDOUS HUXLEY

WOORDEN EN WERKELIJKHEID

Uit het engels vertaald door
TINE ROSKAM

met een inleiding van
BART DE LIGT

Uitgeverij „Bevrijding" - Beukendaal 145 - Rotterdam Z.

ALDOUS HUXLEY

WOORDEN EN WERKELIJKHEID

Uit het engels vertaald door
TINE ROSKAM

met een inleiding van
BART DE LIGT

Uitgeverij „Bevrijding" - Beukendaal 145 - Rotterdam Z.

TER INLEIDING

Vanaf den beginne betoonde Aldous Huxley in zijn beroemde romans en novellen zich een uiterst scherp kritikus van het konventionele, het traditionele en het officiële: het was duidelijk, dat hij mensen en dingen als weinigen dóór had. Doch jaren lang bleef hij, in een typische intellektuelen-houding, er abstrakt tegenover staan. Tot het hem te machtig werd en hij, menselijk bewogen, wel afdalen moest in het strijdgewoel. Het zoëven verschenen, alom druk besproken Eyeless in Gaza, waarin hij zijn op universeel solidariteitsbesef gebaseerde nieuwe levensopvatting uiteenzet, is er een treffend getuigenis van. En sinds enige tijd staat hij in de gelederen der britse Peace Pledge Union vooraan.
Deze organisatie, door Dr. Dick Sheppard in 1935 gesticht, wordt gevormd door een honderdduizendtal personen, die, op voorbeeld van Sheppard zelf, schriftelijk verklaard hebben aan generlei oorlog direkt of indirekt te zullen deelnemen. De beweging breidt zich de laatste tijd in Engeland verrassend uit en houdt zich niet alleen bezig met het bestrijden van oorlog en oorlogsvoorbereiding, doch vooral ook met de omstandigheden en oorzaken, waaruit hij onvermijdelijk moet voortkomen. D.w.z. dat men er tevens strijdt voor de vernieuwing van mens en maatschappij.
Aldous Huxley acht het hierbij vooral zijn taak de vele valse ideologieën te ontmaskeren, die rassen, klassen en volken telkens weer — en vaak ondanks zichzelf — tot oorlog drijven.
Men begrijpt nu, waarom de P.P.U. ten slotte verklaarde niet te kunnen deelnemen aan het zo groots opgezette wereldcongres van de Rassemblement Universel pour la Paix, dat 3 tot 7 September 1936 te Brussel werd gehouden en dat — als ik elders, in „Le Barrage" no. 107 en 108, heb uiteengezet — ondanks allerlei nog zo pacifistisch klinkende leuzen, inderdaad niet anders was dan de voortzetting der traditionele, op krijgsgeweld gebaseerde, internationale politiek.
Toch waren de meest vooraanstaande vertegenwoordigers van de P.P.U. — o.a. Dr. Sheppard, ex-generaal Crozier, de vroegere militair vliegenier Mumford, George Lansbury en Aldous Huxley — tijdens genoemd congres te Brussel aanwezig. De P.P.U. had, op de historische Grote Markt, zelfs een bureau geopend om zoveel mogelijk oorlogsbestrijders van goeden wille, die in de R.U.P. verdwaald waren, te doen weten, wat werkelijke oorlogsbestrijding eigenlijk was.
Zij traden er weldra in verbinding met de vertegenwoordigers van verschillende andere antimilitaristische organisaties, die juist bezig waren er de eerste voorbereidselen te treffen voor het wereldcongres van de kortelings gestichte Rassemblement International contre la Guerre et le Militarisme, dat 15 tot 17 Mei 1937 te Parijs zal plaats vinden en waaraan o.a. de War Resisters' International, het Internationaal Anti-Militaristisch Bureau, de All World Gandhi Fellowship, de Internationale Vrouwenbond

voor Vrede en Vrijheid, de Vlaamse Oud-Strijders, de Union de Jeunesses Pacifistes de France, de Internationale Anti-Oorlogs Liga, de Katholieke Jongeren Vredes Aktie, de Internationale Verzoeningsbond, de Bond van Anarcho-Socialisten, de New History Society, verschillende groepen tolstojanen, doechobortsen, quakers, enz. deelnemen zullen.
Zo ontmoette schrijver dezes, die er de Ligue Internationale des Combattants de la Paix, de W.R.I. en het I.A.M.B. vertegenwoordigde, ook weldra Aldous Huxley, en kon in een persoonlijk onderhoud vaststellen, hoezeer het deze grote engelsman met zijn strijd tegen oorlog en vóór een nieuwe, menswaardige samenleving ernst was, en ook van hem Paul Hazard's woord had te gelden: „Voor de britten heeft het denken niet alleen op de logika, maar ook op de wil betrekking."
Huxley maakte hierbij o.a. deze vernuftige opmerking:
Niemand wil voor 100 % oorlog. Zelfs Hitler wil geen oorlog voeren met Patagonië of met het Britsche Rijk, en misschien ook niet met Frankrijk, doch hoogstens met Rusland; en kort geleden wilde Mussolini geen oorlog met gans Europa doch alleen maar met Ethiopië. M.a.w. ook de zogenaamde bellicisten zijn pacifisten voor 90 of 75 %. Wat is dan het onderscheid tussen de bellicisten en die bellipacifisten, die hun speciale 10 % oorlog — hetzij voor de nationale defensie, hetzij in dienst van de Volkenbond, hetzij tegen de gekleurde volken — niet opgeven willen? Werkelijke oorlogsbestrijders zijn slechts zij, die hun speciale 10 % oorlog opgeven, om voor 100 % pacifist te zijn.
In een door de P.P.U. belegde openbare vergadering had Huxley kort te voren een opmerkelijke rede gehouden, die mij zeer geschikt leek voor „Bevrijding". Het bleek een soort improvisatie te zijn geweest, waaraan een nog niet gepubliceerd artikel ten grondslag lag. De schrijver stond de nederlandse vertaling hiervan dáárom gaarne af aan „Bevrijding", omdat de strekking van dit maandblad hem het meest leek overeen te komen met wat thans moreel en maatschappelijk het eerst noodzakelijk is.
Inderdaad behoort Huxley tot wie het in sociaal en persoonlijk opzicht vóóral om mensheid en menselijkheid gaat, en die niet van plan zijn voor een der vele valse goden dezer eeuw te buigen.

Petit-Lancy (Genève), 11 November 1396 B. DE LIGT

Woorden en werkelijkheid

Woorden vormen de snoer, waaraan we onze ervaringen rijgen. Zonder deze woorden zouden we slechts spasmodisch en flitsgewijze leven. Zelfs haat is op zichzelf niet sterk genoeg dan dat de dieren, wanneer ze maar worden afgeleid, deze niet in tegenwoordigheid van hun vijand een ogenblik zouden vergeten. Zie maar eens naar een paar katten, die op het punt staan elkaar aan te vliegen. Van tijd tot tijd breekt er uit hun kelen een uitdagend en van woede verstikt gegrom los. Hun staarten zwaaien en sidderen, alsof ze op zichzelf levende dingen waren. Elk moment is de uitbarsting te verwachten. Maar neen, plotseling draait een van hen zich om, heft zijn achterpoot in een meer dan fascistisch saluut op, en begint met dezelfde halsstarrige aandacht, waarmee hij een ogenblik te voren zijn vijand beschouwde, zich schoon te likken. Dierenliefde en dierenhaat kunnen beide gemakkelijk afgeleid worden. Het stomme schepsel leeft een leven, dat vooral bestaat uit aparte en onafhankelijke episodes. En we mogen daarom gerust zeggen, dat alleen de strakke snoer van woorden, waarvan de menselijke ervaringen de kralen zijn, aan het menselijk karakter lijn en samenhang geven. We zijn doelbewust, omdat we onze gevoelens in herinnerbare woorden kunnen vervatten, en omdat we onze begeerten door een of andere argumentatie kunnen rechtvaardigen en verstandelijk verklaren.
Tegenover een vijand laten we ons dan ook niet door een of andere bagatel van onze emoties afleiden. Alleen al het woord „vijand" is genoeg om ons onze haat te binnen te brengen, en ons te overtuigen, dat we er goed aan doen om boos te zijn. Op gelijke wijze legt het woord „liefde" een brug over die kloof van momentele onverschilligheid en verveling, die van tijd tot tijd zelfs tussen de meest vurige gelieften gaapt. Gevoel en begeerte voorzien ons van beweegkracht; woorden geven duur aan onze daden en bepalen aanzienlijk onze richting. Ongeschikte en slecht gekozen woorden schenden de gedachte en leiden tot ver-

keerde en dwaze handelwijzen. Onwetendheid echter is overwinbaar, en in een groot aantal gevallen is domheid, zoals ook Boeddha dit beschouwde, een zonde. Want bewust of onbewust is onze onwetendheid of ons gebrek aan begrip maar al te vaak opzettelijk, daar dit ons toestaat om met een onbezwaard gemoed onaangename verplichtingen en verantwoordingen te ontduiken. Onwetendheid immers is het beste excuus om door te gaan met wat we graag doen en wat we eigenlijk behoorden na te laten. Onze zelfzucht is er voortdurend op uit om zich te handhaven, niet alleen tegen vijanden van buiten, maar ook tegen de aanvallen van ons andere, betere zelf, dat door ons egoisme toch nooit geheel aan de kant gezet kan worden. Door onwetendheid verdedigt ons egoisme zich op de meest afdoende wijze tegen die Mr. Jekyll in ons, die naar het volmaakte streeft; domheid is vaak niet anders dan een zeer subtiele krijgslist om dat betere ik om de tuin te leiden. Wanneer we — iets wat dikwijls voorkomt — trachten duur aan onze ervaringen te geven, door woorden, die de feiten vervalsen, dan geschiedt dit, omdat die vervalsing op een of andere manier onze zelfzucht bevoordeelt.

Beschouwen we b.v. de oorlog. Zelfs zij die in de oorlog het bevel hebben of hem voeren, zo goed als wie alleen het bestaan ervan tolereren, vinden hem allen iets ergs. En voor mensen met een sterk ontwikkelde ontvankelijkheid zijn oorlogsdaden eenvoudig weerzinwekkend en verschrikkelijk. Om minder last van hun geweten te hebben, hebben de mensen er dus het grootste belang bij, de feiten te vervalsen en de oorlog minder slecht te doen schijnen dan hij in werkelijkheid is. Door de waarheid te verhullen en te verdraaien, beschermen we onze gevoeligheid en handhaven ons zelfrespekt. De taal wordt o.a. met het oogmerk gebruikt om de waarheid te onderdrukken en te verwringen. Daar we de werkelijkheid van de oorlog te onaangenaam vinden, scheppen we met woorden een alternatief voor deze werkelijkheid, dat er aan parallel gaat, maar er in wezen geheel van verschilt. Wat we dan te zien krijgen, is niet dat waaröp we met ons gemoedsleven reageren en wat we moreel veroordelen, — het is niet de oorlog zooals

deze inderdaad is, — maar een verbeelding ervan, vervat in min of meer bekoorlijke woorden. Zo blijkt onze onwetendheid, die zich van onjuiste woorden bedient, bij nader inzien de meest verfijnde sluwheid te zijn.

Een van de dingen, die ons in de oorlog het meest schokken, is, dat zowel zijn slachtoffers als zijn werktuigen menselijke wezens zijn; dat deze menselijke wezens door monsterlijke politieke conventies gedoemd zijn te moorden en vermoord te worden in conflikten, die niet hun eigen conflicten zijn, en dat ze zelf, aan welke misdaad ook onschuldig, andere onschuldigen, z.g.n. „vijanden", de grootste wreedheden aandoen. De fraaie taal der politiek en der strategie heeft tot doel, dit feit zoveel mogelijk te verbloemen, en het te doen voorkomen, alsof oorlogen niet zo zeer gevoerd worden door menselijke individuen, die er op afgericht zijn elkaar in koelen bloede en zonder enige reden te vermoorden, als wel door onpersoonlijke, en daardoor a-morele en onverschillige machten of gepersonifieerde abstrakties.

Hier volgen enige voorbeelden van de eerstgenoemde soort van vervalsing. In plaats van cavaleristen of infanteristen spreken militaire schrijvers graag van „sabels" en „geweren". Ziehier een zin, die voorkomt in een beschrijving van de slag van Marengo: „Overeenkomstig Victor's rapport, had de franse terugtocht in volkomen orde plaats, in elk geval is het zeker, dat de regimenten aaneengesloten bleven, want de 6000 oostenrijkse sabels kregen geen gelegenheid te chargeren". De strijd schijnt zich af te spelen tussen reeksen sabels en gelederen geweren.... geheel en al een botsing van ijzer tegen ijzer.

Bij een andere gelegenheid daarentegen vindt men het te vulgair en materialistisch slechts over ijzerwerk te spreken. De slagen worden dan geleverd tussen platonische ideeën of tussen abstrakte termen uit de natuur- of de wiskunde: krachten komen tussen beide; gewichten worden in de schaal geworpen; massa's in beweging gebracht, enz. In weer een ander geval is het allemaal een kwestie van meetkunde: linies zwaaien en zwenken, linies worden verlengd, buigen zich, of trekken zich samen in één bepaald punt. Of

wel de strijders zelf zijn op een onpersoonlijke manier persoonlijk, in die zin, dat ze personificaties zijn. Daar is „de vijand" in het enkelvoud, die „zijn" plannen smeedt, en „zijn" slag slaat. Het geven van persoonlijke karaktertrekken aan collektiviteiten, aan aardrijkskundige uitdrukkingen of aan instellingen is, zoals we zullen zien, een bron van eindeloze verwarring in de politieke wijze van denken, en oorzaak van ontelbare politieke misslagen en misdrijven. Op politiek gebied is het personifiëren een fout, die we o.a. begaan, omdat het in onze egoistische kraam te pas komt hevig trots te zijn op ons land en op ons zelf, als daartoe behorend, en om te geloven, dat alle onfortuinlijkheden, die aan onze eigen vergissingen te wijten zijn, in werkelijkheid de schuld van de vreemdeling zijn. Het is gemakkelijker om hevige gevoelens te koesteren ten opzichte van een persoon dan ten opzichte van een abstraktie; vandaar onze gewoonte om politieke personificaties te scheppen. Aan een bepaalde collektiviteit, b.v. het leger of de staat in oorlog, wordt een naam toegekend, en tezamen met die naam de eigenschappen van één enkele persoon. Hierdoor zijn we in staat deze in veel sterkere mate lief te hebben of te haten, dan wanneer we eraan zouden denken zoals ze in werkelijkheid is: een groep onderling zeer verschillende individuën.

In andere gevallen wordt gebruik gemaakt van personificatie om de fundamentele belachelijkheid en monsterlijkheid van de oorlog te verbergen. Want het absurde en monsterlijke in een oorlog is, dat mensen, die persoonlijk niets tegen elkaar hebben er op afgericht worden elkander in koelen bloede te vermoorden. Door het leger en het land van de tegenstander te personifiëren, kunnen we ons de oorlog verbeelden als een conflict tussen enkelingen. Hetzelfde resultaat wordt bereikt door over oorlog te schrijven, alsof deze uitsluitend door de commanderende generaals, en niet door de soldaten in het leger, stuk voor stuk, werd gevoerd: „Rennenkampf heeft von Schubert teruggedreven", enz.

Uit beide gevallen volgt, dat men de oorlog zo ongeveer beschouwt als een knokpartijtje van twee vechtersbazen in

een kroeg. Terwijl hij in werkelijkheid iets geheel anders is. Een vechtpartij tussen twee individuën is vergefelijk, doch expres-georganiseerde massamoord is een monsterlijke misdaad en ongerechtigheid. We willen de oorlog nog altijd gebruiken als een instrument in de politiek en daarom zou het niet erg van pas komen, wanneer we tot het volle besef kwamen van de schandelijkheid en de absurditeit ervan. Want als dit maar eenmaal goed tot ons door zou dringen, zouden we wel iets moeten doen om van deze schande af te komen. Wanneer we over oorlog spreken, gebruiken we derhalve woorden, die de werkelijkheid ervan verbergen of verfraaien. Zo veel mogelijk de feiten over het hoofd ziend, nemen we stilzwijgend aan, dat gevechten niet door levende soldaten geleverd worden, maar door dingen: principes, allegorieën, gepersonifieerde collectiviteiten of — en dit is nog het humaanste — door aanvoerders, die in een strijd van man tegen man tegenover elkaar staan. Om dezelfde reden gebruiken we, als we het verloop en de resultaten van een oorlog beschrijven, een rijke verzameling verbloemingen. Zelfs de meest vurige patriotten en militaristen zijn in dit geval een beetje huiverig om de dingen bij hun ware naam te noemen. Terwijl ze hun eigenlijke bedoelingen ook voor zichzelf verbergen, maken ze gebruik van schilderachtige metaphoren. Zo zien we bijvoorbeeld, dat ze vliegtuigen eisen, die talrijk en sterk genoeg zijn om „de wespen in hun nest te vernietigen", m.a.w. om erop uit te trekken om gassen en ontploffingsmiddelen op de bevolking van naburige landen te werpen, vóórdat deze de tijd hebben ditzelfde bij ons te komen doen ....

En hoe geruststellend is de taal van geschiedkundigen en strategen! Ze schrijven vol bewondering over die militaire genieën, die weten „wanneer de linies van de vijand te treffen" (de vermelding van een enkele, levende strijder zou de geometrische constructie dezer personificatie in de war brengen), wanneer „hem in de flank aan te vallen", of „wanneer een omsingelende beweging uit te voeren". Net alsof ze ingenieurs waren, die de sterkte van het materiaal en de drukverdeling bespreken, spreken ze van abstrakte eenheden, die ze „mankracht" of „vuursterkte" noemen.

Al het eindeloos lijden en de infame wreedheid van een loopgravenoorlog vatten ze samen in de éne phrase w a r o f a t t r i t i o n. Het vermoorden en verminken van menselijke wezens wordt hier gelijkgesteld met het afslijpingsproces van een lens!
Een allergevaarlijkst abstrakt woord, dat in alle oorlogsbesprekingen voorkomt, is het woord „geweld". Zij, die menen „collectieve veiligheid" te kunnen organiseren door middel van militaire verdragen tegen een eventuele vijand, gebruiken dit woord vooral. Volgens hen is er geen internationale gerechtigheid mogelijk, tenzij men bereid is „geweld tegenover geweld te stellen". De „vredelievende landen" moeten zich verenigen om „geweld uit te oefenen tegen agressieve dictatorschappen"; „democratische instellingen moeten zo nodig met geweld beschermd worden", enz. Het woord „geweld" echter heeft, wanneer het gebruikt wordt in verband met menselijke verhoudingen, geen enkelvoudige en bepaalde betekenis. Men zegt niet ten onrechte, dat ouders hun kinderen geweld aandoen, wanneer ze zonder gebruik te maken van lichamelijke dwang de kinderen toch moreel noodzaken iets te doen of iets na te laten. Dan is er het „geweld", dat door ziekenverplegers in gekkenhuizen gebruikt wordt, om krankzinnigen te belemmeren zichzelf of anderen kwaad te doen. Verder is er het „geweld", dat de politie gebruikt om de menigte in bedwang te houden, en voorts nog het andere „geweld", uitgeoefend bij een charge met de gummistok.
Ten slotte hebben we dan het oorlogs-„geweld". Dit neemt natuurlijk een verschillende betekenis aan overeenkomstig de verschillende technische middelen, die de oorlogvoerenden ter beschikking staan, de verschillende politiek, die gevolgd wordt, en de bizondere omstandigheden van de oorlog in kwestie. Maar in het algemeen mogen we gerust zeggen, dat in een oorlog „geweld" niet alleen gewelddadigheid, maar ook list betekent, en wel opgedreven tot het uiterste van wat de betrokken partijen op dit gebied kunnen presteren. Wanneer de kwantiteit van iets sterk genoeg veranderd wordt, treedt er echter ook een verandering in de kwaliteit op. In verband met oorlog, en in het bijzon-

der met moderne krijgsvoering, betekent „geweld" dan ook heel wat anders dan wat men onder „geweld" verstaat bij het optreden van de politie. En het gebruik van hetzelfde abstrakte woord om twee geheel verschillende processen aan te duiden kan uiteraard slechts misleidend werken. Nog meer misleidend is natuurlijk de algehele gelijkstelling van een oorlog, die door de gezamelijke strijdmachten van de Volkenbond tegen een eventuele „aanvaller" wordt gevoerd, met het optreden van de politie tegen een misdadiger. Het eerste is het onbegrensd aanwenden van geweld en list tegen onschuldigen zowel als schuldigen, het tweede is het aanwenden van een scherp-bepaald geweld en een minimum van list alleen gericht tegen de daadwerkelijk schuldige.
De werkelijkheid is een opeenvolging van vastomlijnde en bepaalde feiten en toestanden, en wanneer we over deze toestanden denken, behoren we bepaalde en vastomlijnde woorden te gebruiken, die erop van toepassing zijn. Indien we ons bedienen van abstrakte woorden, die even goed (of slecht) gebruikt kunnen worden voor geheel verschillende feiten en toestanden, zullen we zeer zeker ook verkeerd denken.
Wanneer we nu de hierboven aangehaalde zinnen eens beschouwen en daarin het abstrakte woord „geweld" zo vertalen, dat het (hoe onvolledig ook) de concrete en scherp omlijnde werkelijkheid der hedendaagse oorlogsvoering weergeeft, dan krijgen we voor „Er is geen internationale gerechtigheid mogelijk, tenzij ge bereid zijt deze met geweld op te leggen": er is geen internationale gerechtigheid mogelijk tenzij ge, om tot een rechtvaardige regeling te komen, bereid zijt gassen en ontploffingsmiddelen te werpen op de bewoners van steden in het buitenland, die dan op hun beurt gassen en ontploffingsmiddelen op de bewoners van uw steden komen werpen.
En als dit dan gebeurd is, komt de overwinnende partij „gerechtigheid" brengen. Dat is te zeggen: als er een overwinnende partij i s. Men zou kunnen opmerken, dat aan het einde van de wereldoorlog de overwinnende partij gerechtigheid had moeten opleggen. Maar ongelukkigerwijs was

na vier jaar vechten de gemoedstoestand van de overwinnaars van dien aard, dat ze helemaal niet in staat waren een rechtvaardige regeling te treffen. En de geallieerden oogsten nu in Nazi-Duitschland, wat ze in Versailles zaaiden. De overwinnaars van een volgende oorlog zouden ook hevige bombardementen hebben moeten ondergaan van gassen en ontploffingsmiddelen. Zou hun stemming gunstiger zijn dan die van de geallieerden in 1918? En zouden ze beter in staat zijn een rechtvaardige regeling te treffen? Het antwoord hierop is natuurlijk: neen. Psychologisch is het uitgesloten, dat men op de wijze van de moderne oorlog tot rechtvaardigheid komt.
Wanneer we nu de twee andere zinnen samenvoegen: „Vredelievende staten moeten zich verenigen om geweld te gebruiken tegen agressieve dictatoren", en „Democratische instellingen moeten beschermd worden, zo nodig met geweld", dan krijgen we de volgende vertaling: vredelievende landen moeten zich verenigen om gassen en ontploffingsmiddelen uit te storten over de bewoners van landen, die door agressieve dictators worden geregeerd en, ten einde de vrede en de democratische instellingen te handhaven, moeten ze dit met al zijn gevolgen aanvaarden. Hierbij doen zich onmiddellijk twee kwesties voor. Ten eerste: is het waarschijnlijk, dat men vrede kan verkrijgen door een proces, dat er op gericht is om het geordende leven onzer zo ingewikkelde maatschappij tot de chaos terug te brengen? En ten tweede: is het ook maar enigszins waarschijnlijk, dat democratische instellingen in een chaotische toestand zullen bloeien? De antwoorden zijn wederom ontkennend. Door het abstrakte woord „geweld" te bezigen in plaats van termen, die ten minste de hedendaagse oorlogswerkelijkheid zo goed mogelijk trachten weer te geven, verdoezelen de predikers van collectieve-veiligheid-door-middel-van-militaire-samenwerking voor zichzelf en voor anderen niet slechts de onmiddellijke feiten, maar tevens de waarschijnlijke gevolgen van de door hen voorgestane politiek. De poging om door middel van „geweld" tot rechtvaardigheid, vrede en democratie te komen zou op het eerste gezicht aannemelijk kunnen lijken. Totdat we beseffen, in de eerste

plaats, dat dit ogenschijnlijk onschuldige woord in dit tijdsgewricht daden betekent, die onherroepelijk op maatschappelijke chaos moeten uitlopen, en ten tweede, dat de gevolgen van maatschappelijke chaos juist onrecht, voortdurende krijg en tyrannie zijn.

Vanaf het moment, dat we in concrete, scherp omlijnde bewoording gaan denken over het concrete, scherp omlijnde proces, dat moderne oorlog heet, moeten we wel inzien, dat een politiek, die in het verleden misschien enig resultaat had (althans niet op een volledige catastrophe uitliep), geen schijn van kans heeft om iets te bereiken in de onmiddellijke toekomst. De poging om veiligheid, gerechtigheid, vrede en democratie te bereiken door middel van „geweld" — wat op dit speciaal moment in de geschiedenis niet anders betekent dan gassen en ontploffingsmiddelen — is ongeveer even bespottelijk als de poging een vuur te doven met een kleurloze vloeistof, die toevallig, in plaats van water, benzine is.

Wat toepasselijk is op oorlogs-„geweld", is in niet mindere mate toepasselijk op het revolutie-„geweld". Uit de aard der zaak is het zeer onwaarschijnlijk, dat men maatschappelijke rechtvaardigheid en vrede kan verkrijgen door gassen en ontploffingsmiddelen. Aanvankelijk zullen de partijen, die in een burgeroorlog gewikkeld zijn, misschien aarzelen om dergelijke zaken tegen hun eigen landgenoten aan te wenden; maar er valt niet aan te twijfelen of de strijders zullen wanneer het conflict van langere duur is — zoals dit waarschijnlijk het geval zou zijn bij een strijd tussen een even sterke rechter en linker partij in een sterk geïndustrialiseerde maatschappij — ten slotte hun scrupules aan de kant zetten. Het is gemakkelijk in te zien, dat men voor het maken van revolutie en het regelen van internationale geschillen in ons geval slechts de keus heeft om òf een geheel nieuwe techniek uit te denken en die bewust toe te passen, òf aan de oude techniek vast te houden en door het aanwenden van „geweld" (d.w.z. gassen en ontploffingsmiddelen) onze eigen vernietiging te bewerkstelligen. En degenen, die om welke reden ook, de ware aard van dit laatste middel onder valse bewoordingen verbergen, berokkenen hiermee de

wereld een ernstig kwaad. Ze brengen ons in een van de verzoekingen, die wel het moeilijkst zijn om te weerstaan: de verleiding om de werkelijkheid te ontlopen en net te doen alsof bepaalde feiten niet zijn, wat ze werkelijk zijn. Evenals Shelley, maar zonder diens scherp besef voor wat hij deed, zijn we voortdurend bezig

een woordensluier te weven
voor het felle licht der alledaagse werkelijkheid.

Door een ingewikkeld systeem van abstrakties, dubbelzinnigheden, metaphoren en vergelijkingen sluiten we onze geest zo af voor de werkelijkheid, dat we altijd onwetendheid als excuus kunnen aanvoeren, — een onwetendheid die feitelijk niet anders is dan domheid en gebrek aan begrip, en zonder welke we niet zouden kunnen voortgaan met een onbezwaard geweten de meest monsterachtige misdaden te begaan en toe te laten.

Uit „Bevrijding", November 1936

Mensen en abstrakties

Individuele menselijke wezens, die in nationale groeperingen samenleven, zijn de konkrete werkelijkheid van de politiek. Politici — en in zekere zin zijn wij allen politici — stellen voor deze konkrete werkelijkheid abstrakties in de plaats, en geven ten slotte door personificatie aan elk van deze abstrakties een schijn van werkelijkheid. De konkrete werkelijkheid b.v. waarvan „Groot Britannië" de abstraktie is, bestaat uit ongeveer veertig millioen verschillende individuën, die even buiten de kust van West Europa op een eiland leven. De personifikatie van deze abstraktie, die op de achterkant van ons kopergeld te zien is in een klassiek bal-masqué-kostuum en met een grote toastvork in de hand, verschijnt telkens, wanneer we over internationale politiek praten, in de vorm van woorden. „Engeland", de abstraktie van veertig millioen engelsen, wordt begiftigd met gedachten, gevoelens en emoties, en zelfs met een geslacht.... want, John Bull ten spijt, wordt het land altijd voorgesteld als een vrouw. Nu is het natuurlijk mogelijk, dat „Engeland" meer is dan alleen maar een naam, dat het een wezen is met een soort eigen werkelijkheid, die zich onderscheidt van die der enkelingen, uit wie de groep, die deze naam draagt, is samengesteld. Maar voorzover dit wezen bestaat, is het zeker niet een jonge dame met een toastvork in de hand, en ofschoon een paar eminente philosophen deze stelling hebben verkondigd, is het moeilijk te geloven, dat het ook maar iets in de zin van een persoonlijke wil zou bezitten. Wat dit betreft, moeten we het eens zijn met T. H. Green, die opmerkt, dat „er in een natie, hoe hoog haar taak ook wordt opgevijzeld, of in een maatschappij, hoe volmaakt ook georganiseerd, niets bestaan kan, dat niet bestaan zou in de individuën zelf, die die natie of die maatschappij vormen": een nationale geest en wil is ondenkbaar, zonder de geest en wil van de personen, die deze samenstellen. Doch op het moment, dat we over onze wereld bewust gaan denken in de gestalten van individuële personen, denken we er tegelijkertijd over in universele

termen. „De grote rationele religies — schrijft professor Whitehead — zijn noodzakelijke resultaten van een godsdienstig bewustzijn, dat universeel is, in onderscheiding van al wat tot een stam, of zelfs tot een maatschappij behoort. En omdat dit religieus bewustzijn universeel is, staat het ook min of meer op zichzelf (hij had er aan toe kunnen voegen, dat het juist, omdat het min of meer op zich zelf staat, het ook min of meer een universeel karakter krijgt). Dit verband tussen wat universeel is en wat op zich zelf staat, komt weer voort uit het feit, dat alle universaliteit een soort tegenstelling vormt tot de onmiddellijke omgeving". Anderzijds leidt het loslaten van de onmiddellijke omgeving, in het bijzonder van een maatschappelijke omgeving als stam of natie, en het vasthouden aan het begrip der persoonlijkheid als fundamentele werkelijkheid, tot de opvatting ener alomvattende eenheid.

Zo gezien, kan een natie meer zijn dan een zuivere abstraktie, en een zeker werkelijk bestaan hebben onafhankelijk van degenen, door wie ze wordt gevormd. Maar er is geen enkele reden, waarom we aan zouden nemen, dat ze een persoon is. Integendeel is er alle reden om te veronderstellen, dat ze dat niet is. Zij, die over de natie spreken als over een persoon (sommigen gaan zelfs zo ver, dat zij erover spreken als over een persoonlijk God), begaan deze vergissing, omdat die in hun belang is.

Bij de heersende klassen is dit belang gedeeltelijk stoffelijk van aard. De personificatie van de natie als een heilig wezen, dat anders is en hoger staat dan de mensen uit wie ze is samengesteld, is louter en alleen (dit zijn de woorden van de grote franse jurist Léon Duguit) „een manier om gezag op te leggen, en wel door de mensen te doen geloven, dat het hier gaat om een gezag *de jure*, en niet enkel om een gezag *de facto*." Door over een natie geregeld te spreken, alsof deze een persoon was, behept met eigen gedachten, gevoelens en wil, wettigen de regeerders van een land hun eigen macht. Personificatie leidt gemakkelijk tot vergoddelijking. Zodra echter de natie is vergoddelijkt, houdt haar regering op een zuivere instelling of werktuig te zijn, zoals een doeltreffend riolering- of

telephoonsysteem; zich bekledend met de heiligheid van het door hen vertegenwoordigde geheel, matigt een regering zich dan aan om volgens goddelijk recht bevelen uit te delen, en eist ze dezelfde onvoorwaardelijke gehoorzaamheid, die men aan een God verschuldigd is. De regeerders weten dan ook gewoonlijk heel goed, wie hun beste vrienden zijn: Hegel, die een onjuiste spreekwijze tot een volledige politieke wijsbegeerte heeft uitgewerkt, stond in een goed blaadje bij de pruisische regering. Es ist der Gang Gottes in der Welt, dass der Staat ist, schreef hij zelfs. De dekoraties, die Frederik Willem III hem schonk, waren rijkelijk verdiend.

In tegenstelling met wie regeren, hebben de geregeerden bij het aanwenden van onjuiste bewoordingen betreffende staat en natie meest geen stoffelijk belang. Zij vinden de beloning voor hun waanvoorstellingen vooral op psychologisch gebied: de gepersonifieerde en vergoddelijkte natie wordt in de geest van de personen, die haar samenstellen, een soort vergroting van henzelf. De bovenmenselijke eigenschappen, die de jonge dame met de toastvork bezit, of de dame met de twee vlechten en een koperen soutien-gorge, of de juffrouw met de phrygische muts op, worden door de individuele engelsman, duitser of fransman opgeëist als ten minste gedeeltelijk eigen aan hen zelf.

Dulce et decorum est pro patria mori, het is zoet en passend voor het vaderland te sterven. Maar het zou helemaal niet nodig zijn ervoor te sterven, — de oorlog zou zelfs geheel overbodig zijn, — als het niet zoeter was om prat te gaan op zijn eigen land en anderen hiervoor te haten, te verachten, te bedriegen en op de kop te zitten. Loyaliteit ten opzichte van de gepersonifieerde natie of de gepersonifieerde klasse of partij, wettigt de loyalen toe te geven aan al de hartstochten, die volgens de code van goede manieren en de eisen der moraal in de omgang met hun allernaasten geen vrije loop mogen hebben. Het gepersonifieerde geheel is een wezen, dat niet alleen groot en nobel, maar ook waanzinnig trots, ijdel en lichtgeraakt is; fel hebzuchtig, en een praalhans, die zich door overwegingen van recht en onrecht niet gebonden voelt. Hegel ver-

oordeelde zelfs allen, die aan het optreden van staten zedelijke maatstaven wilden aanleggen, als hopeloos oppervlakkig, terwijl het ophemelen en toejuichen van elke onbillijkheid, die in naam van de staat begaan werd, voor hem een teken van philosophische diepte was. Door zich met zulk een God te identifiëren, krijgen enkelingen de kans om aan de dwang van het gewone maatschappelijke fatsoen te ontkomen en voelen zij zich gerechtigd om hun misdadige neigingen binnen behoorlijk vastgestelde grenzen bot te vieren. Als loyaal nationalist of partijman kan ieder zich de weelde veroorloven om zich met een goed geweten slecht te gedragen ....

De kwade hartstochten worden nog door een andere taalonjuistheid gerechtvaardigd: de onjuistheid te spreken over bepaalde categorieën van mensen, als waren deze alleen maar belichaamde abstrakties. Vreemdelingen en mensen, met wie wij het niet eens zijn, zijn in onze gedachten geen mannen en vrouwen, zoals wij zelf of onze landgenoten, doch worden voorgesteld als vertegenwoordigers en, als het ware, symbolen van een bepaalde groep of klasse. In zover wij hun enige persoonlijkheid toekennen, is dit slechts de persoonlijkheid, die we verkeerdelijk aan hun groep of klasse toekennen — een persoonlijkheid, die uit de aard der zaak iets door en door verkeerds is. We weten, dat kwaad berokkenen aan, en doden van mannen en vrouwen slecht is, en het staat ons tegen, bewust te doen wat wij weten dat slecht is. Maar als we aan bepaalde mannen en vrouwen enkel denken als aan vertegenwoordigers van een zekere groep of klasse, waarvan van te voren is vastgesteld, dat deze verkeerd is en die daarom in de vorm van een duivel is gepersonifieerd geworden, dan verdwijnt onmiddellijk de tegenzin om te kwetsen of te vermoorden. Men denkt niet langer aan hen als Jansen, Pietersen of Klaassen, maar als ketters, christenen, negers, joden, barbaren, hunnen, communisten, kapitalisten, fascisten of liberalen — naar gelang der omstandigheden. En wanneer zij eenmaal de naam van de gevloekte groep of klasse hebben gekregen en daarmee gelijkgesteld zijn, dan beschouwt men Jansen, Pietersen of Klaassen niet langer als

wat zij werkelijk zijn — menselijke wezens —, doch dan worden zij voor hen, die deze noodlottig onjuiste taal gebruiken, gewoonweg ongedierte, of nog erger: duivels, die men met alle recht zo grondig en wreed mogelijk vernietigen mag. Zolang er van werkelijke personen sprake is, doet zich de kwestie der moraal voor. Voor regeerders en partijleiders is moraal echter iets lastigs; daarom geven ze zich zoveel moeite om hun tegenstanders te ontpersoonlijken. Alle propaganda, gericht tegen een vijandelijke groep, heeft dan ook slechts één doel: het in de plaats stellen van duivelse abstrakties voor levende personen. De taak van de propagandist is in dit verband om een bepaald stel mensen te doen vergeten, dat een ander stel niet minder menselijk is: door hun hun persoonlijkheid te ontnemen, stelt hij ze buiten de perken der morele verplichting. Zuivere symbolen hebben nu eenmaal geen recht, en vooral niet, wanneer ze datgene symboliseren, wat definitief verkeerd is.
Slechts onder één voorwaarde kan politiek moreel zijn: n.l. dat de betrokken problemen op de wijze der konkrete werkelijkheid besproken en overdacht worden, d.w.z. in verband met menselijke wezens. Zodra men menselijke wezens hun persoonlijkheid ontneemt en abstrakties gaat personifiëren, begaat men onvermijdelijk fouten, die volgens een onverbiddelijke logika moeten leiden tot oorlog tussen verschillende naties en tot verafgoding van de staat, wat weer tot allerlei vormen van politieke tyrannie leidt. Het gehele hedendaagse politieke denken is een mengsel, naar verschillend gehalte, van gedachten, betrokken op de konkrete werkelijkheid, èn van gedachten met betrekking tot verontpersoonlijkte symbolen en gepersonifieerde abstrakties. In demokratische landen denkt men over de problemen der binnenlandse politiek gewoonlijk op konkrete wijze, doch over die der buitenlandse politiek op een abstrakte of een symbolische manier. In landen onder diktatuur wordt in mindere mate konkreet gedacht en meer met abstrakties en symbolen gewerkt dan in demokratische landen. Diktators spreken weinig over personen, doch veel over gepersonifieerde abstrakties, zoals de Natie, de Staat, de Partij, en

vooral over van levende persoonlijkheden ontdane symbolen als „joden", „bolsjewieken", „kapitalisten". De stompzinnigheid van politici, die over een wereld van levende wezens spreken, alsof dit niet een wereld van levende wezens was, is gewoonlijk gebaseerd op eigenbelang. Regeerders weten, dat ze in een verdichte wereld van symbolen en gepersonifieerde abstrakties gemakkelijker kunnen regeren, en de geregeerden, dat ze daarin gemakkelijker aan instinkten kunnen toegeven, die zij volgens de code van goede manieren en de eisen der moraal behoren te onderdrukken.

Juist denken is een voorwaarde voor zich juist gedragen. Het is reeds op zich zelf een zedelijke daad. Maar om juist te denken, moeten we aan sterke verleidingen weerstand kunnen bieden.

Uit „Bevrijding", December 1936